

УДК 332.1(075.8)
© 2013

К.В. Наконечна,
кандидат
економічних наук
Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Охарактеризовано структурні ланки багаторівневої системи управління інноваційними процесами, висвітлено механізм розробки програми інновацій аграрної сфери регіону. Розглянуто джерела фінансового забезпечення інноваційних перетворень. Проаналізовано впровадження ринкових методів менеджменту у системі державного сектору управління аграрною сферою.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, аграрна сфера, система управління, трансформація, маркетингізація, менеджмент, ринок.

Актуальність досліджень. Завдяки інноваційним перетворенням регіональні трансформації можуть мати конкурентні переваги на світових продовольчих ринках. Внутрішньосистемними чинниками неефективних трансформацій є те, що інноваційний розвиток аграрної сфери на 30% стримується незадовільним фінансовим станом підприємств, на 25% — низькою якістю науково-дослідних робіт і низьким рівнем інтеграції науки з виробництвом.

Інноваційний розвиток аграрної сфери досліджували С. Козир, В. Амбросова, Л. Козаченко, М. Булгакова, Т. Бураковський, А. Гальчинський, Л. Дейнека, О. Дергачов, О. Жемойда, С. Кваша, В. Клочко та ін.

Методи досліджень — визначення умов і системно-логічний, науково-аналітичний та історичний підхід опрацювання літературних джерел; узагальнення й систематизація наукових підходів, порівняння, узагальнення.

Результати досліджень. Управління інноваційною діяльністю аграрної сфери — це багаторівнева система управління інноваційними процесами, ухвалення управлінських рішень, націлених на створення конкурентоспроможної продукції в сільськогосподарських галузях, досягнення ефективних результатів інноваційної діяльності та реалізація інноваційних стратегій.

Структурними ланками інноваційних трансформацій є: стратегія, розробка та здійснення єдиної інноваційної політики, кадрового забезпечення інноваційних процесів, розробка програми інноваційної діяльності, забезпечення інноваційних проектів ресурсами (зокрема фінансовими й інформаційними), відбір та впровадження інноваційних проектів, створення інноваційної інфраструктури, моніторинг іннова-

ційної діяльності тощо [1]. Пошук підходів до управління інноваційною діяльністю в аграрній сфері регіону передусім має бути пов'язаний з розробкою інноваційної стратегії аграрної сфери і створенням так званого ресурсного блоку інноваційного розвитку.

Інноваційні стратегії мають бути відображені в програмі інновацій аграрної сфери регіону, яка повинна містити також відповідні механізми управління реалізацією інноваційних стратегій аграрної сфери регіону. Фінансове забезпечення інноваційних перетворень можливе завдяки таким джерелам: створення пайового інноваційного фонду аграрної сфери за участю як державних коштів, так і внесків приватних підприємств; виділення певного щорічного процента коштів із дохідної частини бюджету регіонального рівня; проведення інноваційного конкурсу (тендера) на розбудову інноваційної інфраструктури, фінансування якого в разі виграної може здійснюватися з державного бюджету на основі повернення; залучення інвестицій в інноваційну інфраструктуру аграрної сфери регіону, яке супроводжується податковими пільгами, що мають бути досить привабливими; вивільнення коштів за рахунок розробки заходів, спрямованих на зниження інноваційних ризиків; активізація залучення інвестиційного капіталу під гарантії регіональних органів влади [2].

В інноваційній інфраструктурі не виключено також утворення науково-технічних альянсів, консорціумів, спільних інноваційних підприємств (зокрема й міжнародних), бізнес-інкубаторів, кластерних структур, агропромислових наукових парків і т. ін.

На першому етапі створення системи інно-

ваційного управління це можуть бути два управлінські блоки: управління на рівні регіонального аграрного виробництва і локальні системи управління інноваціями на рівні підприємств, організацій, об'єднань, агрохолдингів тощо. До першого блоку можна зарахувати створення на рівні аграрної сфери регіону відділу інновацій при Головному управлінні сільського господарства та продовольства.

Під час ухвалення управлінських рішень на регіональному рівні доцільними є консультації з регіональною спілкою сільгосптоваровиробників та обласною асоціацією фермерських господарств, асоціацією сільського туризму, а також врахування рекомендацій щодо процесів інноваційних перетворень, які розробляються Мінагрополітики.

До другого блоку управління інноваційною діяльністю (на рівні локальних систем) доцільно зарахувати функції управління інноваційними процесами у агропідприємствах, створення відділів з інноваційної діяльності у великих підприємствах аграрної сфери та введення посад спеціалістів з інноваційних перетворень у середніх і малих підприємствах.

Для реалізації визначених напрямів слід забезпечити передумови впровадження ефективних механізмів управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні: здійснення фінансової, матеріально-технічної, організаційно-методичної підтримки інноваційних процесів в аграрній сфері; максимально можливе залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в інновації; проведення інформаційних кампаній щодо інноваційних моделей розвитку аграрної сфери; впровадження курсу інноваційного менеджменту в навчальний процес підготовки фахівців-аграріїв; створення системи мотивації сприяння інноваційній діяльності; розвиток інформаційного забезпечення та дорадництва підприємств аграрної сфери з різних аспектів НТП; організація моніторингу інноваційних процесів в аграрній сфері.

У соціально-організаційному плані найбільшу роль в модернізаційних трансформаціях системи державного управління відіграють інноваційні процеси, які в найзагальнішому плані характеризує термін «маркетизація». Трансформація державного управління пов'язана з його орієнтацією на потреби соціальних суб'єктів, у конкретнішому плані — впровадження ринково-бізнесових підходів у системі державного управління та його адаптації до потреб ринку. Одним з напрямів цих інновацій є так

звані приватизаційні процеси в межах державних інститутів. Основним наслідком маркетизації на організаційному рівні, зокрема аграрного виробництва, є інтеграція державних інститутів у ринкову інфраструктуру постіндустріального суспільства і поступове подолання відчуженості по лінії розподілу: держава — громадянське суспільство. Характерною інноваційною рисою постсучасного державного управління стає трансформація державних службовців з чиновницького статусу в статус державних менеджерів.

У результаті виникла мережна організація управління, в якій автономні агенти держави активно взаємодіють зі структурами громадянського суспільства на основі договірних відносин, обміну ресурсами та спільного інтересу. У її межах держава не домінує над інститутами громадянського суспільства, а є одним з учасників рівноправних партнерських відносин» [2]. Мережні взаємодії охоплюють і міждержавні відносини, що виявляється передусім у європейських інтеграційних процесах, де стимулюється співробітництво інституційно оформлених інтересів.

У роботу державного сектору загалом дедалі ширше впроваджуються ринкові механізми і методи менеджменту, що використовуються в приватних компаніях.

Взаємодія державного керівництва та зазначених агенцій, що здійснюють виконавчі функції, також відбувається на основі адаптації методів бізнес-управління. У міру зміни етичних принципів функціонування державної служби та впровадження бізнес-технологій, забезпечення політичного контролю за діяльністю державного апарату перетворюється на одну з найгостріших суспільних проблем» [6].

В постсучасних управлінських практиках, зокрема і в аграрній економіці, спостерігається відхід від управлінського раціоналізму на користь практичній творчості. Формується система державного управління, новаторська з науково-технічного боку, адаптивна за внутрішньою будовою своїх систем, що спирається на людський потенціал, ефект команди, розгортання систем стратегічного управління [4].

Найнаочнішим виявом цього напрямку управлінських інновацій є поширення в системі державного управління, зокрема аграрною діяльністю, самоокупних проектних груп як інноваційних структур. Інноваційні зміни в постіндустріальній системі соціального управління орієнтовані не на зовнішній примус організаційних структур до

змін, а на механізми самоорганізації. Нестабільність суспільства в умовах постійних змін потребує постійних інновацій в управлінні, чого не було раніше, коли стабільність суспільства зумовлювала ординарність і передбачуваність управлінських рішень. В умовах постіндустріалізму потрібні оперативні форми управління, оскільки інформаційні потоки в сучасному суспільстві дуже інтенсивні, як і кардинальні технологічні новації [7].

В основі інноваційного процесу дебіюрократизації державного управління міститься маркетингова орієнтація органів державної влади на потреби громадян. Практика показує, що поширення управлінських нововведень значно інтенсифікується, коли реформи державного управління пов'язують зі споживчим сектором, тобто задоволенням потреб населення [8].

Оновлення й перебудова державного апарату відбувається через створення гнучких і високоадаптивних структур, здатних задовольняти потреби громадян у всьому спектрі державних послуг. Посадові оклади замінені системою оплати на основі результативності та якості управлінської діяльності. Скрізь однією з найважливіших цілей здійснюваних реформ стали підвищення якості державних послуг і вдосконалення механізму їх розподілу. Сьогодні державні заклади дедалі частіше характеризуються як підприємства з надання послуг» [2]. Результатом цього напрямку інноваційних змін управління в постіндустріальному суспільстві є поступове створення постбіюрократичної системи державного управління. Цей процес виявляється передусім у зниженні ролі управлінської ієрархії, відміні одноманітної службово-правової регламентації чиновництва, ліквідації його службових привілеїв, відсутності уніфікованих норм проходження державної служби, єдиної тарифної сітки оплати праці тощо.

Поширення тимчасових управлінських структур — прямий результат прискорення змін у суспільстві, зокрема в аграрній економіці [5]. Мобільні структури створюються для розв'язання певних специфічних проблем, і після виконання завдання розформовуються, а їхні компоненти (люди, устаткування, процедури) складаються в новому порядку для розв'язання нової проблеми [10]. Системна роль тимчасових організаційних структур в аграрних трансформаціях, державному управлінні виявляється у двох вимірах. *По-перше*, їх впровадження змінює уявлення про сам процес управління, надаючи йому нових процесуальних та органі-

заційних форм. *По-друге*, вони заповнюють управлінську нішу, де традиційні стабільні структури неефективні, тим самим надаючи всій системі державного управління додаткової адаптивної здатності та гнучкості [5].

Для вдосконалення управління трансформаціями розвитку аграрної сфери економіки на регіональному рівні, на нашу думку, велике значення має формування інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва: розробка і впровадження інвестиційно-інноваційних програм та проектів з розвитку виробництва органічно чистої продукції, побудова тепличних плодовоовочевих комбінатів, ліній з виробництва і переробки молока та м'яса, зокрема у віддалених сільських районах.

Неабияке значення згідно з інноваційною моделлю матиме впровадження інноваційних комплексів сільськогосподарських машин та обладнання, нових гібридів і сортів насіння сільськогосподарських культур, високопродуктивних порід тварин, систем ведення аграрного виробництва загалом відповідно до специфіки регіонів розміщення.

Одним із важливих напрямів інноваційної діяльності аграрних підприємств є маркетингові дослідження та реклама новітніх видів продукції. Використання досвіду світових лідерів в інноваційній діяльності через придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій на інтелектуальний продукт високої якості дає можливість економити кошти і час на здійснення власних досліджень та створення розробок, скорочує терміни освоєння новітніх технологій, забезпечує високий рівень виробленої продукції, виробляти інноваційну конкурентоспроможну продукцію.

Техніко-технологічний вплив інноваційних трансформацій позначається на підвищенні технологічного рівня аграрного виробництва, тим самим посилюючи його сприйнятливість до інновацій. Розширюються можливості сільськогосподарської адаптації підприємств до новітніх досягнень науки і техніки. Етап підготовки до виробництва нової продукції, а також впровадження нових методів її виробництва потребує великих витрат в інноваційному процесі, оскільки на цьому етапі відбувається заміна машин, технологій, які використовувалися, а це потребує значних вкладень.

Реалізація інноваційної стратегії аграрної економіки регіонів потребує прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію, фор-

мування експортного потенціалу, підвищення технологічного рівня підприємств завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням. Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначено такі пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрному виробництві: енергоефективні електроприводи для базових галузей економіки; основне електротехнічне обладнання; енергоекономічні джерела світла та системи освітлення; функціональна та силова електроніка в енергетичній галузі; модернізація електростанцій та електромереж; електромережі видачі потужностей атомних електростанцій; парогазові установки і технології спалювання низькосортного твердого, рідкого і газоподібного палива; високо-

продуктивне енергоощадне компресорне обладнання для оснащення залізничного транспорту та інших галузей; підвищення рівня інтенсифікації виробництва, додаткові вкладення у технологічні процеси; технологічне переоснащення, застосування ресурсощадних та екологічних технологій і техніки; забезпечення високоефективним генофондом сортів і гібридів вітчизняного виробництва; розширення мережі підприємств свинарства і скотарства з одночасним підвищенням рівня інтенсивності галузі; стимулювання модернізації виробництва, автоматизації процесів, застосування прогресивних генетично поліпшених оптимізованих раціонів і повноцінних кормів, забезпечення належних умов утримання сільськогосподарських тварин.

Висновки

Для забезпечення інноваційного розвитку аграрної сфери необхідно: сконцентрувати капітал на пріоритетних напрямках розвитку, зокрема на освіті, науці, прогресивних технологіях, підприємницькій активності на ринку наукомісткої продукції; забезпечити організацію конкурентоспроможного виробництва аг-

ропродовольчої продукції; переорієнтувати інвестиції на розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва; впроваджувати інвестиційно-інноваційні проекти будівництва промислових об'єктів з переробки енергетичних продуктів і виробництва біопалива.

Бібліографія

1. Аграрна сфера: модель сталого розвитку/ В. Трегубчук, В. Прадун//Вісн. НАН України. — 2004. — № 9. — С. 8–16.
2. Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, еволюція парадигми: моногр./О.О. Мороз. — Вінниця, нац. техн. ун-т. — Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2003. — 234 с.
3. Адамик О.В. Податкова політика в системі управління підприємством/О.В. Адамик//Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Ринк. трансформація України: пробл. та перспективи: Зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 1. — С. 410–417.
4. Алейнікова О.В. Ціновий паритет як інструмент державного регулювання та реформування АПК/О.В. Алейнікова//Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 1. — С. 108–111.
5. Алейнікова О.В. Особливості формування механізму державного регулювання аграрної галузі на сучасному етапі/О.В. Алейнікова//Там само. — № 10(трав.). — С. 89–93.
6. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность/М. Алле. — М.: ТЕЙС, 2003. — 314 с.
7. Алькема В.Г. Цінова політика підприємств АПК на етапі адаптації до ринкових умов господарювання/В.Г. Алькема//Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технол. — 2005. — № 17. — С. 157–160.
8. Альошина Л.Є. Проблеми корпоративного управління в сучасних умовах трансформації економіки/Л.Є. Альошина, Л.О. Петик//Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Ринк. трансформація України: пробл. та перспективи: Зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 1. — С. 417–423.
9. Амбросов В. Трансформаційні процеси в аграрній сфері регіону/В. Амбросов//Економіка України. — 2003. — № 8. — С. 66–70.
10. Антикризисні заходи в підприємствах АПК: моногр./С.М. Іванюта; Полт. держ. аграр. акад. — Полтава: ПДАА, 2003. — 299 с.

Надійшла 13.03.2013.